

TRABLUSGARP VE BALKAN SAVAŞLARI'NDA HİNT MÜSLÜMANLARININ OSMANLI DEVLETİ'NE YAPTIKLARI YARDIMLAR

Support of the Indian Muslims to the Ottoman Empire during the Tripoli and Balkan Wars

Hasan Taner KERİMOĞLU*

ÖZET

Bu makalede Trablusgarp ve Balkan savaşları sırasında Hint Müslümanları tarafından Osmanlı Devleti'ne yapılan yardımlar incelenmektedir. Adı geçen savaşlar, dünya genelinde Batı karşıtı Pan-İslamist hareketlerin güçlenmesine neden oldu. Uzun yıllardır sömürge yönetimi altında olan Hindistan'daki Müslümanlar, Balkan devletlerinin saldırısına uğrayan Osmanlı Devleti'ne destek olmaya çalıştılar. Hint Müslümanları, İslam halifeliğini elinde bulunduran Osmanlılara politik, ekonomik ve tıbbi açıdan yardım ettiler. Hint Müslümanlarının Trablusgarp ve Balkan savaşları sırasında Osmanlılara yaptığı yardımlar, emperyalist dönemde Müslüman ülkeler arasındaki yardımlaşma ve dayanışma çabası hakkında bize bilgi vermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Balkan savaşları, Hint Müslümanları, Pan-İslamizm*

ABSTRACT

In this article, the support given by the Indian Muslims to the Ottoman Empire during the Tripoli and Balkan Wars is examined. These wars globally empowered the Pan-Islamic movements against the West. The Indian Muslims, who were governed by the colonial powers for long, attempted to assist the Ottoman Empire attacked by the Balkan States. The Ottomans who held the Islamic caliphate were politically, financially and medically supported by the Indian Muslims. The support given by the Indian Muslims to the Ottomans during the Tripoli and Balkan Wars provides information about the cooperation and solidarity among the Muslim countries during the colonial period.

Keywords: *Balkan Wars, Indian Muslims, Pan-Islamism.*

* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
taner.kerimoglu@deu.edu.tr.

I. Dünya Savaşı öncesinde yarattığı acı sonuçlar ve Osmanlı devlet ve toplum yapısında meydana getirdiği köklü değişikliklerle Türkler açısından büyük bir yıkımı ifade eden Balkan Savaşları, aynı zamanda Müslüman Doğu toplumlarının 19. yüzyıldan itibaren hız kazanan Batılı Hıristiyan devletlerin egemenliği altına girme sürecinin devam ettiğini gösteriyordu. Bu bakımdan Balkan Savaşları, yalnızca Osmanlı-Türk toplumunda yarattığı sonuçlar açısından değil, birçoğu bağımsızlıklarını yitirmiş olan diğer Müslüman toplumlar açısından da anlam ifade etmekteydi. Çünkü dünyada siyasal bağımsızlığa sahip en önemli Müslüman ülke olan Osmanlı Devleti'nin Balkan devletlerinin saldırısı ile karşı karşıya kalması, Asya, Afrika ve Avrupa'da yaşayan bazı Müslüman toplumlarca bir bakıma yeni bir "Haçlı" saldırısı olarak değerlendirildi. Bu nedenle adı geçen toplumların Balkanlarda savaş olasılığının ortaya çıkmasından, çatışmanın bitimine kadar geçen süreçte çeşitli yollarla Osmanlı Devleti'ne yardım etmeye çalıştığı görülecekti.

Temelinde iktisadi gelişme kaygısının yattığı Batılı devletlerin emperyalist politikaları sonucu bağımsızlıklarını yitiren Müslüman toplumlarda, Balkanlardaki gelişmeler sonucunda "Pan-İslamizm" olarak nitelendirilen ve Müslüman dayanışmasını öngören siyasal hareketin güç kazandığına tanık olundu. Birçoğu sömürge yönetimleri altında olan Müslüman ülkelerde Batı emperyalizmine karşı "din kardeşliği"ni ön plana alan hareketin güç kazanması, sömürge yönetimlerini tedirgin etti. Bu bakımdan dönemin en güçlü Batılı ülkesi olan İngiltere'nin en büyük sömürgesi Hindistan'da Balkan savaşları öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler önemli bir örneği teşkil etmektedir. Balkan savaşları süresince Hint Müslümanlarının Osmanlılara yönelik tutumları hakkındaki bilgi bize, emperyalist dönemde Müslüman toplumlar arasındaki yakınlaşma ve dayanışma çabaları üzerine değerlendirme yapma olanağı tanıyacaktır.

Aslında Hint Müslümanlarının Osmanlı devlet ve toplumuna yönelik ilgilerinin yeni bir durum olmadığı, ancak Hindistan'ın İngiliz egemenliğine girmesinden sonra bu durum ivme kazandığı bilinmektedir. 19. yüzyılda dünya genelinde giderek artan Batı egemenliği, çeşitli coğrafyalarda hüküm sürmekte olan Müslüman devletlerin bağımsızlıklarını yitirerek sömürge yönetimleri altına girmelerine yol açmıştı. Emperyalist Batı ülkelerinin yarattığı bu tehdit, Müslüman toplumlar arasındaki ilişkilerin güçlenmesi ve "Hıristiyan" egemenliğine karşı ortak bir mücadele yürütülmesini amaçlayan modern bir ideoloji olan Pan-İslamizm'in doğuşuna ortam hazırladı.

19. yüzyılda Batı tehdidi ile karşı karşıya kalan Müslüman toplumlar, İslam dünyasının güçlü devleti sıfatıyla Osmanlı Devleti'nin yardımını istemeye başladılar. Müslüman ülkelerden İstanbul'a yardım talebinde bulunmak üzere temsilciler geldi. Bu gelişmeler Osmanlı Müslümanlarının dikkatlerini, sınırları dışındaki İslam halklarına çevirirken yavaş yavaş bir dünya İslam dayanışması fikrinin olgunlaşacağı zemini de hazırladı¹. Söz konusu dönemde İslam toplumlarının Osmanlılardan yardım beklentisi içine girmelerinde çeşitli etkenlerin rolü bulunmaktaydı. Osmanlıların bağımsızlıklarını koruyabilmiş olmaları, Osmanlı sultanlarının halife sıfatını taşımaları ve Haç mevsimlerinde her yıl düzenlenen göste-

¹ Mümtaz'er Türköne, **Siyasî İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu**, İletişim Yay., İstanbul 1991, s.145.

rişli merasimler, İslam dünyasında Osmanlı nüfuzunun artmasında etkili olan etkenlerdir². Ayrıca iletişim, ulaşım ve yayıncılık alanındaki ilerlemeler, Müslüman toplumlar arasındaki ilişkilerin gelişimine katkı sağlayarak politik ve kültürel düzeyde yakınlaşmanın yolunu açmıştır. Söz konusu dönemde Osmanlı ülkesinde ise, imparatorluğun dışındaki Müslümanlar üzerinde halifenin hakları ve ödevleri olduğu ve dolayısıyla bu Müslümanların ona bir tür bağlılık borcu bulunduğu düşüncesi güncellik kazandı. İstanbul'da bir grup aydın çevresinde şekillenen "Yeni Osmanlı" düşüncesinin en önemli isimlerinden Namık Kemal, "ittihad-ı İslam"a vurgu yaparak ortak bir din ve kültüre sahip yüz-iki yüz milyon Müslümanın gerçek bir güç oluşturabileceğine dikkat çekiyordu³.

Osmanlı ülkesinde ve Asya'daki Müslüman toplumlarda Pan-İslamist hareketin yaygınlaşmasında bir diğer önemli figür, Cemaleddin Afgani'dir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkeyi gezen Afgani, Batı tehdidine karşı Müslümanların ortak bir mücadele yürütmesi gerektiğini belirtiyordu. Ona göre Müslüman kimliği ve dayanışması, yabancıların boyunduruğundan kurtulmanın ön koşuluydu. İslamcı hareketin giderek kitlesellik kazanmaya başlaması ve çeşitli Müslüman toplumlarda yükselişe geçmesi, Batılı emperyalist devletlerin dikkatinden kaçmamış ve her devlet, kendi çıkarları doğrultusunda bu hareket karşısında konumlarını belirlemiştir. İngiltere ilk aşamada, kendi yönetimindeki Hindistan'da bu harekete ciddi bir tepki göstermemiş, hatta 1857 yılında Hindistan'da yaşanan Müslüman ayaklanmasını etkisiz kılmak için Türk Halifenin gücünden yararlanmaya çalışmıştır. Almanya ise Müslüman dünyada kendi nüfuzunu arttırabilmek için Abdülhamit'in Pan-İslamist politikasını desteklemiştir⁴.

Orta Asya'da giderek artan Rus nüfuzu, Doğu Asya'da ise İngiliz, Hollanda ve Fransız yayılcı siyaseti, 19. yüzyılın ikinci yarısında Hint Müslümanlarının da yüzlerini Osmanlılara çevirmelerinde etkili oldu. Özellikle İslamcılık politikasını gerek iç gerekse dış politika da önemli bir enstrüman olarak kullanan ve halife sıfatını vurgulamaya özen gösteren II. Abdülhamit döneminde Hint Müslümanları ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin son derece geliştiği görüldü. Osmanlıları halifenin şahsında sembolleştiren Hint Müslümanları, kendi geleceklerini Osmanlıların kaderi ile bir görmekteydiler. Özellikle 1870'li yıllarda Osmanlıların Balkan sorunlarıyla karşı karşıya kalması ve hemen devamında 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlaması, Hint Müslümanlarını daha aktif bir tutuma itti. Hindistan'ın her yerinde yüzlerce miting düzenleyerek İngiliz Hükümeti'ne dilekçeler gönderen Hint Müslümanları, Rusya ve onun Balkan müttefiklerine karşı Osmanlıların desteklenmesini istemişlerdi. Ayrıca her yerde Osmanlılar için yardımlar toplanarak İstanbul'a gönderilmiş ve halifenin zaferi için dualar edilmişti⁵.

² Azmi Özcan, **Pan-İslamizm Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)**, İslam Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 1992, s.43.

³ François Georgeon, **Sultan Abdülhamid**, İletişim Yay., İstanbul 2012, s.265-266.

⁴ Abdul Rauf, "Pan-Islamism and the North West Frontier Province of British India (1897-1918)", **Perceptions**, XII/4, Winter 2007, p.22-23.

⁵ Azmi Özcan, **age**, s.95.

Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne destekleri sonraki yıllarda yaşanan gelişmelerde de devam etti. 1881'de Fransızların Tunus'u ele geçirmesi, 1878'de İngiltere'nin Kıbrıs'a ve 1882'de Mısır'a yerleşmesi, Hint Müslümanları arasında tepkilere neden oldu. Ayrıca 1894-1895 yıllarında İstanbul'da meydana gelen Ermeni olaylarının ardından Avrupa kamuoylarında Türk ve Müslümanlar aleyhindeki değerlendirmeler, Hint Müslümanlarının yaşadıkları "Haçlı" zihniyetinin yansıması olarak değerlendirmeleri sonucunu doğurdu. Ermeni olaylarından kaynaklanan fırtına henüz dinmişken 1897 yılında Yunanistan ile Osmanlı Devleti'nin Girit sorunu yüzünden savaşmaya başlamaları, Hindistan'daki Batı karşıtı atmosferi daha da şiddetlendirdi. Savaşın Osmanlı zaferiyle sonuçlanmasına rağmen Avrupalıların müdahalesi ile barış masasından Osmanlı Devleti'nin kazançsız ayrılması, Batılıların Müslümanlara yönelik çifte standart uygulamalarına kanıt olarak gösterildi⁶.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda 1897 yılında Hindistan'da İngiliz yönetimine karşı büyük bir isyan çıktı. Ayaklanmanın Osmanlı-Yunan savaşından sonra yaşanan gelişmelerle doğrudan bir ilgisinin olup olmadığı açıklığa kavuşturulmamasına da İngilizleri tedirgin ettiği bir gerçektir. Hatta bir görüşe göre Hint Müslümanları, Hindistan'dan "kâfir"leri çıkartmak konusunda Teselya düzlüklerinde Hıristiyanlara karşı savaşan Türklerden esinlenmişlerdi⁷. Ayaklanmanın çıkışında Osmanlıların doğrudan bir müdahalesi olmasa da Hint Müslümanlarının kendi ülkelerindeki sivil otoritenin dışında başka bir ülke ve kuruma bağlılık göstermelerinin İngiliz yönetim çevrelerince hoş karşılanmadığı bilinmektedir. İngilizler özellikle II. Abdülhamit'in dünya Müslümanlar üzerindeki etki ve nüfuzunu artırmaya çalışmasından rahatsızlık duymaktaydılar. Emperyal niyetleri olan ülkeler açısından bakıldığında, sömürge yönetimleri altında bulunan halkların sınıfsal, ulusal veya dinsel bilinç düzeylerinin yükselmesi ve bu kavramlar temelinde bir dayanışma içine girmeleri ciddi bir tehlike anlamına geliyordu. Bu nedenle sömürgeci güçler, kendi yönetimleri açısından tehdit oluşturan ve "anti-emperyalist" kalkışmalara ortam hazırlayabilecek söz konusu bağlılık biçimlerini balalayacak girişimlerde bulunmaktan kaçınmamışlardır. Örneğin halifeliğin Osmanlılarda bulunmasını kendi çıkarları açısından sakıncalı gören İngilizler, Mekke Şerifi'ne verilecek kendi denetimleri altındaki bir Arap halifeliğinin oluşturulması konusunu gündeme getirmişlerdir⁸.

Trablusgarp Savaşı ve Hint Müslümanları

20. yüzyılın ilk çeyreğinde kapitalist Batı ülkeleri arasında gittikçe şiddetlenen sömürge elde etme mücadelesinin dünya genelinde yeni çatışma alanları oluşturduğu ve bu mücadelenin bölgesel veya ulusal kapsamın dışına çıkarak küresel bir boyut kazandığı bilinmektedir. Dolayısıyla emperyalist bir aşamaya ulaşan Batı yayılmacılığına yönelik mücadele biçimleri de bölgesel veya ulusal olmaktan çıkarak küresel bir biçim almıştır. Bunun ilk örneklerinden birisini İngiliz sömürge yönetimi altında olan Hint Müslümanlarının Trablusgarp savaşı sırasında Osmanlılara din kardeşliği temelinde yaptıkları yardımlar oluşturur.

⁶ Age, s.144-150.

⁷ Abdul Rauf, agm, p.26.

⁸ François Georgeon, age, s.268.

20. yüzyılın başında Hint Müslümanları arasında çeşitli siyasal eğilimlerin ortaya çıktığı bilinmektedir. Hindistan'daki Kongre hareketine katılmayan Hint Müslümanları, 20. yüzyıla gelindiğinde kendi örgütlenmelerini oluşturdular. 1906 yılında All-India Muslim League adıyla kurulan örgüt, gerek Hindistan'daki Müslümanlarla gerekse ülke dışındaki Müslümanlarla temas kurmaya gayret eder. İngiliz yönetimi karşısında Müslümanların temsilcisi konumuna gelen Birlik, Londra'da da bir şube açar⁹. 1908 yılında Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet yönetiminin yeniden kurulması, Hint Müslümanlarınca coşkuyla karşılanmıştır. Hindistan'daki Müslümanların en önemli iki örgütü olan Müslüman Birliği ile Şii Konferansı (All-India Shia Conference) Jön Türk devrimini desteklediler. Ancak devrimden kısa bir süre sonra gerçekleşen 31 Mart ayaklanması ve sonrasında II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi, Hint Müslümanlarının Jön Türklere olan bakışını olumsuz yönde değiştirdi. Hint Müslümanları arasında saygın bir yeri olan II. Abdülhamit'in yerine V. Mehmet'in tahta çıkması, Osmanlılarla Hint Müslümanları arasındaki ilişkilerin zayıflaması sonucunu doğurduğu için İngilizlerce memnuniyetle karşılandı. Ancak hem Osmanlı İmparatorluğu'nun birliği, hem de İslam dünyasından destek sağlayabilmek için İslam halifeliğinin sahip olduğu önemin farkına varan İttihatçılar, Müslüman ülkelerde propaganda faaliyetlerinde bulundular. Böylece Osmanlılar ile Hint Müslümanları arasında yeniden bir yakınlaşma sürecine girildi¹⁰.

1911 yılında İtalyanların çeşitli bahanelerle, Osmanlı Devleti'nin yönetiminde bulunan Trablusgarp'a saldırması, İslam ülkelerinin toprak bütünlüğüne yönelik tecavüzlere karşı duyarlı olan Hint Müslümanlarını eyleme geçmeye sevk etti. Hindistan'ın çeşitli kentlerinde düzenlenen toplantılarda İtalyanların Trablusgarp'a saldırıları kınanırken Osmanlı halifesini desteklemesi konusunda İngiliz yönetimine başvurma kararı alındı¹¹. İtalyan saldırısına yönelik protesto mitingleri ilerleyen günlerde daha da çoğalmış ve Hint Müslümanları İngiliz yönetiminden savaşa müdahil olmasını talep etmişlerdir¹². Ancak İngiltere'nin kendi yönetiminde bulunan Mısır'dan Türk askeri kuvvetlerinin Trablusgarp'a geçişine engel olması, İngiltere'nin İtalya'yı desteklediğini ortaya koyuyordu. Bu durum, Hint Müslümanları arasında Türk yanlısı ve İngiliz karşıtı duyguları canlandırdı. Savaşın gelişimi hakkında bilgi veren gazeteler, aynı zamanda savaş hakkında Hint Müslümanlarının duygu ve düşüncelerini yansıtmaktaydılar¹³. Hindistan'daki Müslüman toplumunun çeşitli kesimleri, Trablusgarp'taki gelişmeleri yakından izlemeye çalışmaktaydılar. Trablusgarp savaşı Hindistan'daki Müslüman kadınlarca da yakından izlenmekteydi. Özellikle okur-yazar olmayan Müslüman kadınların savaş hakkındaki haberlere duydukları ilgi dikkatleri çekmekteydi¹⁴.

Hint Müslümanları İtalyanların saldırısı karşısında sonraki günlerde başka eylem yöntemlerine de başvurdu. Bu doğrultuda savaşta zarar gören Müslümanların yaralarını sar-

⁹ Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi**, III, TTK Yay., Ankara 1950, s.475-476.

¹⁰ Azmi Özcan, **age**, s.187-197.

¹¹ "Indian Moslems and the War", **The Times**, 10 October 1911, p.3.

¹² "Indian Moslems and the War", **The Times**, 4 November 1911, p.7.

¹³ Abdul Rauf, **agm**, p.27.

¹⁴ "Indian Mahomedan Interest", **The Times**, 5 October 1912, p.6.

mak için 2 Ekim 1911'de Kalküta'da "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne Yardım Komitesi" oluşturuldu. Ayrıca Müslümanların en önemli siyasi teşkilatı olan Müslüman Birliği (All-India Muslim League), 7 Ekim 1911'de Leknev'de bir toplantı düzenleyerek çeşitli kararlar aldı. Buna göre Birlik, ilk olarak İtalyan saldırısını nefretle kınarken savaşta Osmanlıları desteklediklerini açıklıyor ve savaşı durduracak girişimlerde bulunması için de İngiliz yönetimine çağrıda bulunuyordu. İkinci olarak ise Birlik, Müslümanlara metanet tavsiye ederek onlardan İngiliz yönetimine güvenmelerini ve maddi yardımlarda bulunmalarını istiyordu. Son olarak ise tüm Hindistan'da İtalyan mallarının boykot¹⁵ edilmesi isteniyordu. İtalyan mallarının boykot edilmesi konusunda Hindistan'ın çeşitli kentlerinde Müslümanlara çağrılarda bulunuldu¹⁶. İtalya ile savaşta olan Osmanlılara yardım etmek isteyen Hint Müslümanları Osmanlı Devleti'ne çeşitli maddî yardımlarda bulundular. Hindistan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Osmanlılara destek olmak isteyen Müslümanlardan toplanan yardımları Osmanlı Hariciye Nezareti'ne çeşitli tarihlerde ilettiler¹⁷. Ayrıca Hint Müslümanları, Trablusgarp'ta bulunan askerlerin tedavisi için bir tıp heyetinin gönderilmesine karar vererek bu konuyu İngiliz yönetimine bildirdiler¹⁸.

Trablusgarp savaşı sırasında İngiltere'nin izlediği politika, Hint Müslümanlarının İngiltere ile olan ilişkilerinde yeni bir kriz ortamı yarattı. Bu konudaki İngiliz politikasından rahatsızlık duyan Hint Müslümanları, İngiliz yönetimine karşı Hindularla bir yakınlaşma sürecine girmeye başladı. Hatta Müslümanlar arasında Hindularla ittifak yapılmasını savunan kişilerin ortaya çıktığı ve ünlü Aligarh koleji öğrencileri arasında da Pan-İslamcı duyguların yayıldığı görülüyordu¹⁹. Hindistan'daki İngiliz yönetimi açısından büyük bir tehlikeye işaret eden bu gelişmeler karşısında İngiliz yönetim çevrelerinin kendilerini savunma çabası içine girmeleri beklenen bir durumdu. Nitekim İngiliz hükümetinin politikalarına paralel bir yayın çizgisi izleyen The Times gazetesinde yer alan bir makalede, Hint Müslümanlarının İngiliz yönetimine karşı olan tepkileri yatıştırılmaya çalışılıyordu. Trablusgarp'ta ve İran'da yaşanan gelişmelerin Hint Müslümanlarının kızgınlıklarını tetiklediğini belirten gazeteye bakılırsa İngiltere, Müslümanların çıkarlarını gözetmekteydi ve İngiliz politikasının samimiyetinden şüphe etmek doğru değildi. Ayrıca gazeteye göre Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği sadece kendi tebaasınca belirlenecekti ve 1908 devriminin tarihi, imparatorluğun içsel canlanmasına yönelik çabaların başarıya ulaşmasının İngiliz sempatisiyle ne denli ilgili olduğunu ortaya koyuyordu. Son olarak gazete, İran'da veya Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslüman yönetiminin devamının İngiltere veya herhangi bir güç tarafından garanti

¹⁵ 20. Yüzyılın başlarında iktisadi boykot hareketleri, İran, Çin, İrlanda, Osmanlı Devleti gibi dünyanın farklı coğrafya ve ülkelerinde çeşitli amaçlarla uygulanan yaygın bir eylem biçimidir. Bu bakımdan söz konusu dönemin, bir "Boykotlar Çağı" olduğu bile iddia edilebilir. Y. Doğan Çetinkaya, **Muslim Merchants and Working-Class in Action: Nationalism, Social Mobilization and Boycott Movement in the Ottoman Empire 1908-1914**, Leiden 2010, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), p.3-4.

¹⁶ Azmi Özcan, **age**, s.202-203.

¹⁷ "Şühedâ İ'ânesi", **Tanin**, 17 Mart 1912, s.2.

¹⁸ "Hint Müslümanlarının Mürâca'atı", **Tanin**, 11 Eylül 1912, s.2.

¹⁹ Azmi Özcan, **age**, s.206-207.

edilemeyeceğini belirtmekteydi. The Times, İngiltere'nin gücünün Müslüman yönetiminin devamını sağlayacak koşulları sağlayabileceğini, ancak İngiltere'nin güçsüzlüğünün ise kaçınılmaz bir çöküşü beraberinde getireceğini belirtip Hint Müslümanlarına mesaj vermişti²⁰.

Hint Müslümanlarının Osmanlılara yardım etme çabaları ve İngiltere'nin Trablusgarp savaşında izlediği politikayı eleştirmeleri, İngiliz basınına Hindistan'da Pan-İslamizm "tehlikesinin" giderek büyüdüğü düşüncesine ittiği görülmektedir. Bu konuda The Times gazetesinde 3 Eylül 1912 tarihinde yer alan iki farklı makalede, Hindistan'daki Müslümanların hareketlerinin Müslüman dünyada yaşanan politik ve sosyal gelişmelerle ilişkilendirildiği görülmektedir. The Times gazetesinin Hindistan muhabirinin kaleme aldığı uzun bir makalede, Pan-İslamizmin kaynağının Türklerin, Mısırlıların, Arapların ve İranlıların yoğun bir biçimde buldukları Paris olduğu ve buradan Müslüman ülkelerdeki ajanlara talimatlar gönderildiği ileri sürülüyordu. Fas, Trablusgarp ve İran'da yaşanan gelişmelerin Hint Müslümanlarınca, Avrupalı Hıristiyan devletlerin var olan birkaç Müslüman devleti de ortadan kaldırmak istediklerinin kanıtı olarak değerlendirildiği belirtiliyordu. Ayrıca Fas ve özellikle de Trablusgarp'taki gelişmelerin 1897 yılındaki Osmanlı-Yunan savaşında olduğu gibi Hilafet makamının savaşta olması nedeniyle büyük bir etki yarattığı ve Afganistan, Bağdat, Hicaz ve İstanbul'dan gelen ajanların Hint Müslümanları arasında propaganda yaptıkları dile getiriliyordu²¹. Pan-İslamizm tehlikesinin konu alındığı ve gazetenin görüşünün yansıtıldığı makalede ise eskisinden farklı yeni bir Pan-İslamist eğilimin ortaya çıktığına vurgu yapılmaktaydı. İlk aşamada hareketin merkezinin İstanbul olduğu ve Sultan Abdülhamit tarafından desteklendiği dile getirilerek Pan-İslamist hareketin son safhasının, öncekine nazaran kendiliğinden ve yaygın bir biçimde geliştiği ifade edilmekteydi. Ayrıca onu doğuran eğilimlerin politik olmasına karşın hareketin temelde dinsel bir karaktere sahip olduğuna dikkat çekilmekteydi. Son olarak muhabirin, yükselen bu Pan-İslamist tehlikeye karşı İngiltere'nin dış politikasını değiştirmesi biçimindeki önerisini doğru bulmayan The Times gazetesini, Hint Müslümanlarının dış politikayla ilgili endişelerinin dikkate alınması gerektiğini, ancak onların İngiltere'ye dış politika dayatamayacaklarını ileri sürüyordu²².

Trablusgarp savaşının tetiklediği giderek yaygınlaşan Pan-İslamist hareketle ilgili değerlendirmelere The Times gazetesinin sonraki sayılarında da yer verildiği görülmektedir. Ünlü Macar şarkiyatçı Arminius Vambéry de gazeteye gönderdiği bir yazıyla bu konudaki değerlendirmelere katkıda bulundu. Vambéry, yazısında gazetenin Hindistan muhabirince daha önce yazılan makalede Hindistan'da ve tüm Asya'da Pan-İslamizmin güçlendiği biçimindeki değerlendirmeye katıldığını belirtiyor ve son dönemde yaşanan gelişmelerin Müslüman ve Hıristiyan dünya arasında var olan husumete katkı sağladığını ifade ediyordu. Ayrıca Emir Habibullah'ın Hindistan'ı ziyareti sırasında hem Müslümanlar hem de Hindular tarafından karşılanması ve "İslam Padişahı" olarak selamlanmasının kendisini şaşırttığını ekliyordu. Vambéry'e göre Pan-İslamist hareketin güçlenmesinin temelinde Müslümanların

²⁰ "Indian Mahomedans and Imperial Policy", **The Times**, 16 March 1912, p.9.

²¹ "Pan-Islamism in India", **The Times**, 3 September 1912, p.3.

²² "The Danger From Pan-Islamism", **The Times**, 3 September 1912, p.5.

manevi uyanışı ve kültürel ilerlemesi yatıyordu. Bu kültürel canlanmada ünlü Tatar aydınlarını Yusuf Akçura ile İsmail Gasprinskiy'nin rolüne dikkat çeken Vambéry, İngiltere'nin özgürlük, adalet ve hoşgörü bayrağını elinden düşürmediği sürece Pan-İslamist hareketin onun Hindistan'daki yönetimini sarsamayacağını veya Müslüman Asya'daki çıkarlarına zarar veremeyeceğini iddia ediyordu²³.

Balkan Savaşları Karşısında Hint Müslümanları ve İngiltere

Trablusgarp ve İran'daki gelişmeler nedeniyle Hıristiyan Batı dünyasına tepki duyan ve İslam ülkelerine yönelik saldırılara daha duyarlı hale gelen Hint Müslümanları, Balkan yarımadasında yaşanmaya başlanan hareketlilik ve giderek güçlenen savaş olasılığı karşısında kaygı ve endişe duymaya başladılar. Trablusgarp savaşının devam ettiği günlerde Balkan devletlerinin Osmanlılara yönelik düşmanca bir tutum içine girmeleri, Hint Müslümanlarıncı Hıristiyan dünyanın Müslüman dünyaya yeni bir saldırısı olarak yorumlandı. London All-India Muslim League'in başkan yardımcısı C. A. Latif, The Times gazetesine gönderdiği bir yazıda bu durumdan yakınmaktaydı. Türkiye'nin büyük güçlüklerle rağmen bir düzen kurmaya çalıştığını belirten Latif, ülkenin kaderinin selefleri gibi "Türkleştirme" politikası izlemekle suçlanamayacak olan tecrübeli bir devlet adamına (Gazi Ahmet Muhtar Paşa) emanet edildiğini ifade etmekteydi. Ayrıca Latif, ırk ve inanç farkı gözetmeksizin Sultanın tüm unsurlarına adaletli ve eşit davranma amacıyla olunmasına rağmen Hıristiyan Balkan devletlerinin Türkiye'yi savaşa çekmeye çalıştığını ileri sürüyordu²⁴.

Savaş olasılığının giderek güçlenmesi üzerine Hint Müslümanları çeşitli toplantılar düzenleyerek Balkan devletlerinin saldırgan tutumlarına karşı ne tür önlemler alınabileceğini tartıştılar. Bengal'de düzenlenen ve çok sayıda Müslümanın yanı sıra Hindunun da yer aldığı bir mitingde Hıristiyan güçlerin Müslüman ülkelere yönelik saldırıları kınandı. Müslüman ülkeleri yok etmek için bir komplonun var olduğunu belirten konuşmacılar, İncil'e inananların Kuran'a inananların düşmanları olduklarını ileri sürdüler. Balkanlardaki durumla ilgili bir toplantı düzenleyen Müslüman Birliği ise dört önemli karar aldı. İlk olarak, bir "inançlar savaşı"na yol açabilecek karışıklıkları kışkırtma eğilimindeki Balkan devletlerinin hareketinin onaylanmadığı duyuruldu. İkinci olarak Osmanlı Devleti'nin Makedonya'da geniş çaplı bir reform programına giriştiği bir sırada Türkiye'nin içişlerine karışılmasının protesto edilmesine karar verildi. Ayrıca Osmanlı topraklarının dağılmasına yol açabilecek ve Müslümanların tepkisini çekebilecek büyük güçlerin herhangi bir hareketine karşı olunduğu duyuruldu. Son olarak ise Müslüman Birliğinin, çarpışma durumunda ortaya çıkabilecek ihtiyaçların karşılanması için İngiltere ve Hindistan'da bir fon açma kararını aldığı duyuruldu²⁵.

Savaşın başlamasıyla birlikte gerek Osmanlı kamuoyunda gerekse Hint Müslümanları arasında bu savaşın yeni bir "Haçlı" saldırısı olduğu inancı yerleşmeye başladı. Osmanlı basınında bunun bir inançlar mücadelesi olduğuna dair görüşler dile getirilmekteydi. Dönemin

²³ "Pan-Islamism in India, Professor Vambéry's View", **The Times**, 17 September 1912, p.3.

²⁴ "Islam and the Balkans", **The Times**, 20 September 1912, p.3.

²⁵ "Excitement Among Indian Moslems", **The Times**, 8 October 1912, p.5.

ünlü Türk  aydınlarından Ahmed Agayef, savaşın “Hilâl ve Sal b Cid li” olduğunu ileri sürüyordu. Ona göre, dokuz yüz yıllık bir süreçte gerçekleşen ilerlemelere rağmen Batı d - ş ncesinde Müslümanlara yönelik herhangi bir değişiklik olmamıştı. Agayef daha sonra söz- lerini şöyle sürdürüyordu: “ř  mücadele hak katen hil lin, İslamiyetin son ve müdhiş bir tecrübesidir... İşte ř  hal, ř  hak kat bizim bütün vazifemizi bütün m kellefiyetimizi tayin ediyor. Lazım olursa yalnız erkeklerimiz değil, kadınlarımız da muharebe edecekler! Zira açılmış olan cid l, namus-ı ekber muk telesidir!”²⁶.

Savaş haberinin Hindistan’a ulaşmasıyla birlikte Müslümanlar arasında yoğun bir ilgi- nin yanı sıra büyük bir tepkinin de dışa vurulduğu görülüyordu. Ancak bu defa tepkilerin daha disiplinli ve organize bir biçimde dışa vurulduğu gözleniyordu. Aralarındaki ayrılıkları bir kenara bırakıp Osmanlılara destek vermek konusunda görüş birliği oluşturan Müslüman ulema, Osmanlıları desteklemenin farz olduğuna ve zekâtın Osmanlılara g nderilebileceğine dair fetvalar yayınladılar. Müslüman basının verdiği haberlerle savaşın durumu hakkında bilgi sahibi olan Hint Müslümanları, Osmanlılara yardım etme konusunda çeşitli girimlerde bulundular. Comrade gazetesinde şevket Ali, Balkan devletlerine karşı savaşmak için gönül- l  birlikler kurulmasını önerirken Hindistan’ın bazı bölgelerinde Avrupa mallarına karşı boykot uygulanmaya bařlandı²⁷. Bunun yanı sıra Hindistan’ın çeşitli kentlerinde düzenlenen toplantılarda Osmanlı padişahının sağlığı ve ordusunun başarısı için dualar edilirken yardım toplanmaya bařlamıřtır²⁸.

Balkan savaşları süresince İngiltere hükümetinin izlediği politikadan memnun olma- yan Hint Müslümanları, sık sık bu durumdan duydukları rahatsızlığı dile getirerek İngiliz yönetimini Osmanlılar lehinde hareket etmeye zorlamaya çalıştılar. Hatta savaşın başlarında İngiltere’nin Balkan devletleri safında olduğuna yönelik iddialar nedeniyle Hindistan’ın bazı kentlerinde İngiliz mallarının boykot edilmeye başlandığı g r lmekteydi²⁹. Le Figaro gazete- sinin Londra muhabirinin verdiği bilgilere bakılırsa savaşın başlarında Hindistan’da karışık- lık çıkma olasılığı nedeniyle Türkiye’ye karşı yakın duran İngiliz basını, daha sonra Balkan devletlerinin başarılarından dem vurmaya başlamıştı. Ayrıca gazetede, Türklerin yenilgi- ninin İngiliz yönetiminde bulunan Müslümanların isyanına yol açmayacağını İngilizlerin an- ladığı, tam tersine Osmanlıların zaferinin Hint Müslümanlarını daha fazla cesaretlendireceğinin ortaya çıktığı ileri s r lmekteydi³⁰.

Balkan savaşı başladığında, sonuç ne olursa olsun statükonun değişmeyeceği yönünde- ki açıklamaya rağmen İngiliz Başbakanı Asquith’in 9 Kasım 1912’de yaptığı bir konuşmada Avrupa’nın haritasının yeniden çizileceğini belirtmesi ve galiplerin zaferin meyvelerinden mahrum edilmeyeceğini söylemesi, Hint Müslümanları için büyük bir yıkım oldu. Hint Müslümanları bu açıklamayı, Hindistan’daki İngiliz yönetimine gönderdikleri telgraflarla protesto ederken Hindistan Müslüman Birliği ise İngiliz Başbakanı’nı eleştiren bir bildiri

²⁶ Ahmed Agayef, “Dedik ya, Hilâl ve Sal b Cid li”, **Tasvir-i Efkâr**, 20 Teşrini-i evvel 1912, s.1.

²⁷ Azmi  zcan, **age**, s.214-216.

²⁸ “Hindistan’da İslamiyetin Tecelliy t ”, **Tasvir-i Efkâr**, 24 Teşrin-i sani 1912, s.2.

²⁹ “Hindistan’da Heyecan”, **Tasvir-i Efkâr**, 1 Teşrin-i sani 1912, s.2.

³⁰ “İngiltere’de Efkâr-ı Umumiye”, **Tanin**, 2 Teşrin-i sani 1912, s.2.

yayınladı³¹. Savaş boyunca İngiliz yönetimi tarafsız bir konumda olduğunu iddia etse de Hint Müslümanları, Balkan ülkelerine yönelik bir politika izlediğini düşündükleri İngiltere'ye karşı tepkilerini göstermekten kaçınmadılar.

Balkan savaşlarında İngiliz yönetiminin ikircikli tutumu, Osmanlı basınında da eleştiri konusu oluyordu. Sömürgelerinde milyonlarca Müslüman vatandaşı olan İngiltere'nin Balkan sorunundaki tutumunun Müslüman dünyada kötü sonuçlar doğurabileceğine ilişkin yorumlar yapılmaktaydı. Örneğin Ahmed Agayef, yalnızca Hindistan'da 70-80 milyon olmak üzere dünya genelinde 120 milyon üzerinde Müslüman vatandaşa sahip olduğunu belirttiği İngiltere'nin Müslümanların desteğine gereksinim duyduğunu ileri sürüyordu. İngiltere'nin Hindistan'daki 300 bin askerinin 250 binini Müslümanların oluşturduğunu belirten Agayef'e göre, hilafet makamının sarsıntıya uğraması dünya Müslümanlarını rahatsız edecekti. Ahmed Agayef sözlerini şu cümlelerle sonlandırıyor: "İngiltere'nin bugünkü azamet ve haşmetini temin eden yegâne âmîl Hindistan ile diğer Asya müstemlekeleridir. Hindistan'da Mecusi ahâlînin İngiltere'ye karşı beslemekte olduğu hissiyat ve efkâr ma'lûmdur. İslam unsurunun şu hissiyat ve efkâra iştirak ettiği gün İngiltere'nin cihân hâkimiyetine nihayet verilmiş olacaktır. İngiltere ricâl-i siyasîyesi hadisat-ı tarihiyeyi akl ve mantık dairesinde tedkik ederlerse kendileri için şu tehlikenin Almanya tehlikesinden ziyâde olduğunu tahmin ederler"³².

Balkanlarda süren çarpışmalarda Osmanlı ordusunun aldığı yenilgi ve verdiği kayıplar, Hint Müslümanlarınca büyük bir üzüntü ve endişeyle karşılandı. Ortaya çıkan bu durum karşısında Hristiyan Avrupa ülkelerine karşı tepki gösteren Hint Müslümanları, aynı zamanda savaşı kötü idare ettiğine inandıkları Osmanlı Hükümeti'ni de eleştirmekteydiler. Özellikle iktidardaki Kâmil Paşa Hükümeti'nin barış görüşmelerine başladığı sırada Hindistan'dan İstanbul'a gönderilen telgraflarda bu durum açıkça görülmektedir. Örneğin 2 Ocak 1913 tarihinde Hindistan'ın Karaçi kentindeki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kâtibi tarafından gönderilen bir telgrafnamede, Balkan muharebesinin kötü sonuçlarından dolayı Müslüman halkın son derece üzgün olduğu belirtiliyordu. Bunun yanında Osmanlı Hükümeti'nin karsız ve güçsüz durumda olduğu belirtilerek müttefikler tarafından işgal olunan araziye terk etme konusundaki aceleci tavrı da yeriliyordu. Ayrıca "Selanik limanı hiç teslim olmak nedir bilmeyerek sonuna kadar kahramâne harb eden cesur Plevne ve Silistre müdafilerinin evlatları tarafından teslim edilmiştir" denilmekteydi. Kararlarıyla kendisine dinen bağlı olanlara da zarar verdiği belirtilen Osmanlı Hükümeti'ne "Ya Şehit Ya Gazi" düsturunun hatırlatıldığı telgrafta "Muhtel-i nâmûs ve haysiyet olarak akd olunacak bir sülh Hint Müslümanlarının muhabbet ve ihtiramını ebediyen zâyi edecektir" denilmekteydi³³.

Hint Müslümanlarının I. Balkan savaşına ara verildiği bir dönemde Kâmil Paşa Hükümeti'nin yaptığı barış görüşmelerine de şiddetle karşı çıktığı ve savaşa devam edilmesini istedikleri anlaşılmaktadır. Çünkü bu konu hakkında İstanbul'a çeşitli telgraflar gönderildiği gibi Hindistan'da da toplantılar düzenlenmiştir. Hindistan'ın Delhi kentinde yayınlanan

³¹ Azmi Özcan, *age*, s.233-235.

³² Ahmed Agayef, "İngiltere ve Âlem-i İslam", *Tasvir-i Efkar*, 12 Teşrin-i sani 1912, s.1.

³³ "Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Hariciye Nezareti Tercüme Odası (BOA – HR. TO)*", 543/87.

Comrade gazetesinin idare heyeti tarafından 7 Ocak 1913 tarihinde Hilafet makamına gönderilen bir telgrafta “Hindistan Müslümanları Devlet-i Aliyyelerinin şan ve şerefini muhtel şerait-i sülhiyenin kabul buyrulmamasını istirham eder” denilmekte ve Osmanlı Hükümeti’nin tavrı hakkında bilgi verilmesi istenilmekteydi³⁴. Kalküta’da düzenlenen bir toplantıdan sonra İstanbul’a 14 Ocak 1913 tarihinde gönderilen bir telgrafta ise Müslümanların barış yapılmasını istemedikleri bildiriliyordu. Ayrıca İslamiyet ile Osmanlı Devleti’nin şan ve şerefının sağlanması uğrunda ittifak yapılmasını toplantıya katılanların talep ettikleri de aktarılıyordu³⁵.

Kâmil Paşa Hükümeti’ne yukarıda aktarılan nedenlerle soğuk bakan Hint Müslümanlarının, 23 Ocak 1913 tarihinde gerçekleştirilen Babıâli Baskını ile yönetimi ele geçiren İttihatçı Hükümete ise destek verdikleri görülmektedir. Hint Müslümanları yeni hükümetten özellikle barış yapılmayarak savaşa devam edilmesini ve daha uygun bir anlaşma zemininin aranılmasını istemekteydiler³⁶. Bunun yanı sıra Hint Müslümanları, İttihat ve Terakki’nin iktidarı ele almasından sonra İngiltere’nin yeni hükümeti barış yapmaya zorlayabilme olasılığına karşı da tepkilerini gösterdiler. Bu doğrultuda Hindistan’ın çeşitli kentlerinde mitingler düzenlenerek yönetime yeni gelen Türk hükümetine herhangi bir baskıda bulunmaması konusunda İngiliz yönetimine çağrıda bulunuldu³⁷.

Balkan savaşları süresince izlenen İngiliz politikasından rahatsızlık duyan Hint Müslümanları, yeni siyasal arayışlara yönelmiş ve Hindistan’daki diğer unsurlarla yakınlaşma sürecine girmişlerdir. Bu konu hakkında düzenlenen bir toplantıda, şafi Müslümanların Hindistan’daki gayrimüslim unsurlarla politik alanda işbirliği yapması ve İngiltere’nin himayesinde meşruti bir Hint özerk yönetiminin kurulması için çalışılması önerilmiştir. Toplantıda ayrıca, Hint Müslümanlarının hilafet makamına olan bağlılıkları vurgulanarak muharebe sırasında İngiltere’nin izlediği politikanın Müslümanları rencide ettiği belirtilmiştir³⁸. Balkan savaşlarındaki İngiliz politikasının Hint Müslümanları üzerinde yarattığı etki, emperyal niyetleri olan diğer ülkelerdeki basın organlarının da dikkatini çekmiştir. Örneğin Petersburg’da yayınlanan Müslüman gazetesinin Kalküta muhabirine göre, Balkan muharebesi sırasında İngiliz yönetiminin samimi bir politika izlememiş olması Hint Müslümanlarını derinden yaralamıştı. Ona göre Hindularla Müslümanların arasındaki ayrılık ortadan kalkmış ve hatta iki unsur arasında işbirliği yapılması konusu bile gündeme gelmişti³⁹.

Balkan savaşlarının tetiklediği Hint Müslümanları ile diğer unsurlar arasındaki yakınlaşma sürecine İngiliz yönetiminin kayıtsız kalması beklenemezdi. Böyle bir gelişmenin İngiliz yönetimini tedirgin etmesi ve Hindistan’daki sömürge yönetimine ciddi sorunlar yaratması muhtemeldi. Bu nedenle Hindistan’daki gelişmeleri daha yakından izlemek isteyen İngiliz Hükümeti, Hint Müslümanlarının düzenlediği toplantı ve gösterilere dikkat

³⁴ BOA – HR. TO, 543/59.

³⁵ BOA – HR. TO, 543/75.

³⁶ “Hindistan’da”, *Tanin*, 25 Şubat 1913, s.5.

³⁷ “Hint Müslümanlarının Tezahürat-ı Milliyesi”, *Tasvir-i Efkâr*, 1 Şubat 1913, s.2.

³⁸ “Hindistan’da Bir İctimâ-ı Mühim”, *Tasvir-i Efkâr*, 3 Nisan 1913, s.3.

³⁹ “Hindistan Müslümanları ve Harb-i Hazır”, *Tanin*, 12 Nisan 1913, s.4.

edilmesi konusunda ilgili memurlara özel talimat vermiştir⁴⁰. İngiliz basını ise yapmış olduğu yayınlarla Hint Müslümanlarının tepkilerini yatıştırmaya çalışmıştır. Örneğin The Times gazetesinin editörü tarafından kaleme alınan bir makalede, son dönemde Hint Müslümanları arasında iki önemli eğilimin ortaya çıktığı ileri sürülüyordu. Buna göre Hint Müslümanlarının politik liderleri, Hint Ulusal Kongresi'nin programına yakın bir biçimde kendilerini tanımlamaya ve Türkiye'nin kaderi ile İngiltere'nin izlediği tarafsızlık politikası nedeniyle İngiliz politikasını eleştirmeye başlamışlardı. Yazıda ayrıca, Kongre hareketinin her zaman bir Hindu organizasyonu olduğu ve bu nedenle Müslümanların farklı politik kuruluşlar oluşturduğu belirtilerek iki grup arasındaki yakınlaşmanın önemine dikkat çekiliyordu. Buna karşın Hint Müslümanlarının dünyadaki en güçlü ve müreffeh Müslüman topluluk olmalarını İngiliz yönetimine borçlu buldukları ileri sürülüyor ve kendilerinden sadakat talep ediliyordu. Gazeteye göre imparatorluğun bir bölümündeki insanlar, İngiliz yönetimine dış politika dayatamazlardı⁴¹.

Hint Müslümanlarının Osmanlılar lehinde olmak koşuluyla İngiltere üzerinde oluşturmaya çalıştığı baskıdan, her ne kadar açıkça ifade edilmese de, İngiliz yönetim çevrelerinin etkilendikleri bir gerçektir. Edirne'nin 1913 Temmuz'unda Osmanlılar tarafından geri alınması, İslam dünyasındaki diğer ülkelerde olduğu gibi Hint Müslümanlarında da büyük bir sevinç yaratmıştı. Hint Müslümanları Osmanlı Hükümeti'ne ve hilafet makamına gönderdikleri telgraflarla bu gelişmeden duydukları kıvanç ve mutluluğu ifade etmişlerdi⁴². Böyle bir süreçte İngiltere'nin diğer Avrupa devletleri gibi davranıp Osmanlılara Edirne'yi Bulgarlara geri vermeleri konusunda baskı uygulaması, Hint Müslümanları arasında savaşın başlangıcından itibaren giderek çoğalan İngiliz karşıtı duyguları daha da şiddetlendirecekti. Nitekim Hindistan'ın çeşitli kentlerinde düzenlenen gösterilerde Osmanlı Devleti'nin Edirne'den çıkması konusunda İngiltere tarafından gerçekleştirilecek her girişimin Hint Müslümanlarında büyük bir hoşnutsuzluk yaratacağı ifade edilmişti⁴³. Ayrıca bununla da yetinmeyen Hint Müslümanları, İngiliz Hükümeti ve kamuoyu üzerinde bu konuda bir baskı oluşturabilmek için Londra'da düzenlenen mitinge destek vermiş ve toplantıda çok sayıda Hint Müslümanı yer almıştı⁴⁴. Tüm bu süreçte yaşanan gelişmeler, İngiliz yönetiminin Edirne konusunda Osmanlı Devleti'ne şiddetli bir baskı uygulamasını önledi⁴⁵. Sömürge yönetimi altında olan Hint Müslümanları, dinsel bir aidiyet hissiyle yardım ettikleri Osmanlıların uluslar arası alanda elini güçlendirdiler.

Savaş Boyunca Hint Müslümanlarının Yaptıkları Maddî Yardımlar

Balkan savaşları sırasında Hint Müslümanlarının Osmanlılara yönelik yardım çabaları içinde maddî yardımların önemli bir yeri vardır. Hıristiyan ülkelerin ortak saldırısı altında

⁴⁰ "Hindistan'da", **Tasvir-i Efkâr**, 22 Haziran 1913, s.3.

⁴¹ "Mahomedan Movements in India", **The Times**, 19 April 1913, p.9.

⁴² "Âlem-i İslam'da Meserret", **Tanin**, 31 Temmuz 1913, s.2.

⁴³ "Hint Müslümanları", **Tanin**, 6 Ağustos 1913, s.2.

⁴⁴ "Londra'da Türkler Lehinde Bir Miting", **Tanin**, 14 Ağustos 1913, s.1.

⁴⁵ Azmi Özcan, **age**, s.238.

olduğuna inandıkları Osmanlıların savaş sırasında karşılaştıkları maddî sıkıntılara çözüm olabilmek, savaşta yaşamını yitiren veya sakat kalan askerlerin ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için Güney Afrika⁴⁶, Belucistan⁴⁷ ve Moris Müslümanları⁴⁸ gibi Hint Müslümanları da yardım kampanyası başlattılar. Bu amaçla Hindistan’da bir yardım fonu oluşturuldu. Müslümanlar Hindistan’daki Hilâl-i Ahmer şubeleri veya çeşitli bankalar aracılığıyla Osmanlılara para yardımında bulunmaya başladılar.

Hindistan’da yayın yapan Comrade, el-Hilâl ve Zemindar gazeteleri, Balkan savaşlarında yaşanan gelişmeler hakkında okuyucularını bilgilendirdikleri gibi Müslümanları Osmanlılara yardım etmeye davet ediyorlardı⁴⁹. Bunun yanı sıra çeşitli tarihlerde ve Hindistan’ın farklı kentlerinde düzenlenen mitinglerde, Osmanlılara yönelik maddî yardım çağrılarının yapıldığı ve hatırı sayılır miktarda paranın toplandığına şahit olunmaktaydı⁵⁰. Ayrıca erkeklerin yanı sıra kadınların da katılım gösterdiği bu toplantılarda maddî durumu kötü olmasına rağmen kampanyaya destek vermeye çalışan Müslümanların olduğu⁵¹, hatta Müslümanların bu davranışlarından etkilenen bazı Mecusilerin de İslamiyet’e geçtikleri görülmekteydi⁵². Müslüman din adamları ise zekâtın Osmanlılara gönderilebileceğini belirterek Hint Müslümanları arasındaki yardım toplama kampanyasına destek oluyordu. Bu arada Delhi’deki tüm kasapların aralarında anlaşarak Kurban Bayramı süresince toplanan et bedelini yardım kampanyasına vermeye karar verdikleri, buna karşı gelen kasapların kesim yapmasına da engel olacakları haber alınmaktaydı⁵³.

Savaş süresince Osmanlılara yönelik yardım çabalarının düzenli bir biçimde yürütülmesini sağlamak üzere Hint Müslümanlarınca “Hindistan İ’âne Komisyonu” oluşturuldu. Aldığı kararlarla yardım kampanyasını organize eden komisyonun, yalnızca Osmanlılara maddî yardımda bulunmayı amaçlamadığı, ilerleyen süreçte Osmanlılarla ilişkilerin geliştirilmesini hedeflediği görülmektedir. Komisyon bu kapsamda şu kararları almıştır⁵⁴: 1- Tüm Hindistan’da 10 milyon lira kadar bir paranın toplanmasını sağlamak, 2- Toplanacak söz konusu para ile Osmanlıların bir donanma satın almasına yardımcı olmak, 3- Hindistan’dan Osmanlı yüksek okullarına öğrenciler gönderilmesini sağlamak, 4- Mezun olan bu öğrencilerin daha sonra Osmanlı yönetiminde görevlendirilmelerini talep etmek, 5- Hindistan’daki

⁴⁶ BOA – HR. TO, 545/58; BOA – HR. TO, 545/73.

⁴⁷ BOA – HR. TO, 545/25.

⁴⁸ M. Zahit Yıldırım, “Moris Müslümanlarından Trablusgarb ve Balkan Savaşları Mağdurlarına Yapılan Yardımlar”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XI/2, 2009, s.49-72.

⁴⁹ Azmi Özcan, *age*, s.217.

⁵⁰ “Hindistan’da Kalküta’da Yeni Bir İctima”, *Tasvir-i Efkâr*, 8 Mart 1913, s.3.

⁵¹ “Hindistan’da”, *Tasvir-i Efkâr*, 1 Haziran 1913, s.3.

⁵² “Hindistan’da Hamiyet-i İslamiyenin Galeyânı ve Bir İhtidâ”, *Tasvir-i Efkâr*, 24 Nisan 1913, s.3.

⁵³ Serdal Soyluer, “Balkan Savaşları Sırasında Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti’ne Yardım Kampanyalarının Osmanlı Basınına Yansımaları”, *Şarkiyat Mecmuası*, S.13, 2008, s.98.

⁵⁴ “Hindistan İ’âne Komisyonunun Mukarrerât-ı Mühimmesi”, *Tasvir-i Efkâr*, 23 Mayıs 1913, s.4.

tüm İslam okullarında Türkçenin öğretilmesini sağlamak, 6- Bunun karşılığında Urdu dilinin de Osmanlı yüksek okullarında öğretilmesi için Osmanlı Hükümeti'nden talepte bulunmak, 7- Mekke ve Medine'ye teşrif eden tüm Müslümanlardan bir harb vergisi almak için Osmanlı Hükümeti'ni teşvik etmek.

Hint Müslümanları arasında Osmanlılara yapılacak yardım dolayısıyla anlaşmazlıkların da ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Özellikle daha önce Hindistan'da Müslümanlara ait bir üniversite yapmak üzere toplanan paraların da Osmanlılara yardım maksadıyla gönderilmesine ilişkin bir önerinin getirilmesi, Müslümanlar arasında görüş ayrılığına yol açmıştır. Osmanlı basını bu konuda, Müslümanların bir kısmının üniversite yapımında ısrar ederken Hint Müslümanlarının önde gelen isimlerinden Ağa Han'ın toplanan paranın Osmanlılara yardım amacıyla verilmesi ve üniversite yapımının sonraki bir tarihe ertelenmesi görüşünde olduğunu ileri sürmüştür⁵⁵. Ancak İngiliz basınında yer alan haberlere bakılırsa Ağa Han, tam tersine toplanan paranın üniversite yapımı dışındaki bir harcamada kullanılmasına karşı çıkmaktaydı⁵⁶.

Hint Müslümanlarının Osmanlılara yaptıkları maddî yardımlar karşısında İngiliz yönetiminin tavrının ne olacağı, Osmanlılar açısından önem taşımaktaydı. Çünkü Hint Müslümanları İngiliz sömürge yönetimi altındaydılar ve bağlı buldukları yönetimin kararlarına aykırı bir davranışta bulunmaları Osmanlı Devleti'ni İngiltere ile karşı karşıya getirebilirdi. Bu nedenle savaşın başlamasından sonra Osmanlılara yardım yapmak isteyen, ancak İngiliz Hükümeti'nin bu konudaki tavrının netleşmemesi nedeniyle yardım göndermekte tereddüt eden Hint Müslümanlarının talepleri, Osmanlı yönetimini harekete geçirdi. İ'âne-i Harbiye Komisyonu'na gelen bu haber üzerine durum Hariciye Nezareti'ne bildirilmiş ve böyle bir yardım talebine karşı çıkma olasılığının çok düşük olduğu belirtilen İngiliz Hükümeti'nden izin talep edilmesine karar verilmiştir⁵⁷.

Hint Müslümanlarının çeşitli tarihlerde Osmanlılara gönderdikleri parasal yardımlara ilişkin Osmanlı arşivlerinde çok sayıda belge bulunmaktadır. Belgelerden anlaşıldığına göre Osmanlılara yönelik yardım kampanyasına Hindistan'ın çeşitli kentlerinde bulunan eşraf⁵⁸ ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti üyeleri⁵⁹ öncülük etmiştir. Ayrıca yardım kampanyası sırasında zaman zaman çeşitli söylentilerin de ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Örneğin 11 Mart 1913 tarihinde Rampur'daki Hilâl-i Ahmer Cemiyeti memuru Ömer Şah Han imzasıyla gönderilen bir mektupta; Osmanlılara yönelik yapılan yardımın on ikinci taksitinin de gönderildiği belirtiliyor ve daha önce iletilen paraya ilişkin ilmühaberinin bir an önce kendilerine ulaştırılmasını isteniyordu. Ayrıca "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Hıristiyanlar tarafından idare edildiğine ve cemiyet-i mezkûrenin Hükümet-i Osmaniye'ce iltizam olunmadığına

⁵⁵ "Hindistan İslamları Arasında", **Tanin**, 6 Teşrin-i sani 1912, s.2.

⁵⁶ "Indian Moslems and the War", **The Times**, 11 November 1912, p.7.

⁵⁷ "Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Bab-ı Âli Evrak Odası (BOA – BEO)**", 4108/308060.

⁵⁸ **BOA – HR. TO**, 542/148; **BOA – HR. TO**, 543/11; **BOA – HR. TO**, 543/42; **BOA – HR. TO**, 544/46; **BOA – HR. TO**, 544/79

⁵⁹ **BOA – HR. TO**, 543/52; **BOA – HR. TO**, 543/64; **BOA – HR. TO**, 544/54; **BOA – HR. TO**, 545/11.

dair bazı taraftan şâyi'a çıkarılmış olduğu cihetle bu şâyi'anın muvafık-ı hakikat ve Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne akçe irsali câ'iz olup olmadığının" bildirilmesi isteniyordu⁶⁰. Bunun yanında Osmanlılara yardım etmek amacıyla Hindistan'da düzenlenen kampanya sırasında çeşitli kötüye kullanma olaylarının da yaşandığı anlaşılmaktadır. Yardım kampanyası sırasında bazı kişilerin toplanan yardım paralarını kendi zimmetlerine geçirdikleri görülmüştür⁶¹.

Osmanlılara maddî yardımda bulunmak isteyen Hint Müslümanları, savaş sırasında malî sorunlarla karşı karşıya kalan Osmanlı Hükümeti'nin çıkardığı hazine tahvillerine de yoğun ilgi göstermişlerdir. Hint Müslümanlarının ilk aşamada Osmanlı hazine tahvillerinden bir milyon liralık bir kısmını satın alacağına dair gelen haber, Hariciye Nezareti'nde memnuniyet yaratmıştır⁶². Ancak tahvillere ilişkin Hint Müslümanlarının yeterince bilgilendirilmemesi, Osmanlılara yardım etmek isteyenlerin tereddüt geçirmelerine neden olmuştur⁶³. Bu konuyu sütunlarına taşıyan Comrade gazetesi, Bombay Osmanlı Başşehbenderi'nden bilgi almak istemiş ve Osmanlı Hükümeti ile iletişime geçmeye çalışmıştı. Ayrıca gazete Balkan Savaşı'nın yeniden başladığı bir süreçte "... şu sırada yapılması lazım gelen şey Devlet-i Osmaniye'ye lâ-akal on beş milyon rupine ikraz ederek hissîyat-ı İslamiye'nin şiddet ve samimiyyetini isbat etmektir" diyerek Müslümanları Osmanlılara yardım etmeye davet etmekteydi⁶⁴. Gazete sonraki günlerde de bu konuya ilişkin Hint Müslümanlarını bilgilendirmeye devam etti. Comrade gazetesi, Osmanlı tahvillerinin güvenilir olduğunu belirten Ağa Han'ın yirmi beş bin rupinelik tahvil aldığını haber vermektedir. Ayrıca gazete "Türkiye için ne yapılacak ise on beş gün zarfında yapılmalıdır" diyerek Osmanlı ordusunun savaşmaya devam edebilmesi için gerekli olan paranın bir an önce toplanması çağrısı yapmaktaydı⁶⁵.

Hint Müslümanlarının savaş süresince Osmanlılara yaptıkları maddî yardımlar, ekonomik sıkıntılar nedeniyle savaşı sürdürmekte zorlanan Osmanlı Hükümeti'ne gereksinim duyduğu parayı sağlamıştı. Öyle ki Neue Freie Presse gazetesine göre Osmanlı Devleti'nin Edirne'yi geri almak için gerçekleştirdiği harekât, Hint ve Mısır Müslümanlarının sağladığı paralar sayesinde başarıya ulaşmıştı⁶⁶. Osmanlı basını ise Hint Müslümanlarının yaptıkları yardımlara sayfalarında geniş yer ayırarak Müslümanlar arasındaki dayanışmayı destekliyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakınlığıyla bilinen Tanin gazetesi, Osmanlılara yardımda bulunan Hint Müslümanlarından Kerim Bay'a ilk sayfasında teşekkür ederek kendisini Osmanlı kamuoyuna tanıtmıştır. Bunun yanında Kerim Bay'ın yaptığı yardımların listesini

⁶⁰ BOA – HR. TO, 545/5.

⁶¹ Serdal Soyluer, *agm*, s.108.

⁶² "Hindistan Müslümanları", *Tanin*, 6 Şubat 1913, s.3.

⁶³ Osmanlı hazine tahvillerinin Hindistan'daki mevcut para birimlerine uygun bir biçimde satışa çıkarılmasının tahvillere olan ilgiyi daha da arttıracığına ilişkin çeşitli önerilerin Osmanlı yönetimine iletildiği anlaşılmaktadır. BOA – HR. TO, 543/112.

⁶⁴ "Hindistan'da Mu'âvenet-i Maliye", *Tanin*, 8 Mart 1913, s.5.

⁶⁵ "Hindistan'da Hamiyyet-i İslamiye", *Tanin*, 26 Mart 1913, s.4.

⁶⁶ "Hindistan ve Mısır'ın Mu'âveneti", *Tanin*, 29 Temmuz 1913, s.2.

veren Tanin, "... ma'atteessüf bizim zenginlerimiz arasında bu hediyelerin rub'u derecesinde bir i'ânede bulunmuş kimse tanımak kâbil olmadığı"nı belirterek Osmanlı ülkesindeki zenginlerin savaş süresince Osmanlı ordusuna yeterli desteği vermediğinden yakınmıştır⁶⁷.

Osmanlı basınında övgüyle karşılanan Hint Müslümanlarının yaptıkları yardımın boyutu, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin 1913 yılına ait yıllığında da dikkat çekmektedir. Söz konusu yıllık incelendiğinde Balkan Savaşları boyunca Osmanlı ülkesine en fazla yardımın dünya Müslümanları arasında Hint Müslümanlarınca yapıldığı görülmektedir. Ayrıca bu yardımın Hint toplumunun çeşitli kesimlerinden yapıldığı anlaşılmaktadır⁶⁸.

Türkiye'ye Gönderilen Hint Hilâl-i Ahmer Heyeti

Balkan savaşları süresince Hint Müslümanlarının Osmanlılara yönelik yardım faaliyetleri arasında tıbbî yardım çabaları da önemli bir yer tutar. Osmanlılara politik ve maddî açıdan yardım etmeye çalışan Hint Müslümanlarının savaşın yol açtığı tıbbî gereksinimlerin karşılanması konusunda da çabaları olmuştur. Bu kapsamda Türkiye'ye gönderilen Hint sağlık ekipleri, Müslüman toplumların arasındaki dayanışma ve yardımlaşma faaliyetlerinin canlanmasını sağlamıştır. Balkan saldırısını bir bakıma bir "Haçlı" saldırısı olarak algılayan Hint Müslümanları, Balkan devletlerine diğer Avrupa ülkelerinin yardım ettiklerini düşünüyor ve Müslüman dünyanın da Osmanlıların tıbbî gereksinimlerinin karşılanması konusunda elinden geleni yapması gerektiğine inanıyordu. Bu konu hakkında Şevket Ali, 12 Ekim 1912 tarihinde Comrade gazetesinde yayımlanan yazısında ilk defa Türkiye'ye bir Kızılay ekibi gönderme önerisinde bulundu. Yaklaşık bir hafta sonra ise daha önce Londra'da görev yapmış olan Doktor Muhammet Ensari'nin başkanlığında bir tıp heyetinin oluşturulması hazırlıklarına başlandı⁶⁹. Dr. Ensari, Osmanlı ülkesine gönderilmesi düşünülen sağlık heyeti hakkında Comrade gazetesinde yayımlanan bir yazısında, Türkiye'nin "düşman"larının Avrupa ülkelerinden sağlık yardımı alırken Türklerin kendi sınırlı kaynaklarıyla yetinmek zorunda kaldıklarına vurgu yapıyordu⁷⁰.

Balkan Savaşları sırasında Osmanlılara tıbbî konularda yardımda bulunmak üzere değişik tarihlerde üç farklı Hint heyeti Türkiye'ye gelmiştir. Bunlardan ilki, Hindistan'ın zengin ailelerinin Londra'da öğrenim gören çocuklarından oluşuyordu ve büyük bölümü gençlerden meydana gelen bu heyette Mısırlı Doktor Selim Bey de yer almaktaydı. Heyetin diğer üyeleri şu isimlerden oluşuyordu: Abdulhak Bey, Seyyit Al Umran, Seyyit Mehmet Hüseyin ve Seyyit Hasan Abid Caferi. Bir süre Haydarpaşa Askeri Hastahanesi'nde görev yapan heyet, daha sonra Ömerli'ye geçmiştir⁷¹.

⁶⁷ "Birinci Hindistan Hilâl-i Ahmer Heyeti", **Tanin**, 18 Mart 1913, s.1.

⁶⁸ **Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnâmesi 1329-1331**, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul, s.375-387.

⁶⁹ Azmi Özcan, **age**, s.218.

⁷⁰ Syed Tanvir Wasti, "The Indian Red Crescent Mission to the Balkan Wars", **Middle Eastern Studies**, Vol. 45, No 3, May 2009, p.394.

⁷¹ **Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnâmesi 1329-1331**, s.185; Zuhul Ozaydın, "The Indian Muslims Red Crescent Society's Aid to the Ottoman State During the Balkan War in 1912",

İkinci Hint sağlık heyeti ise 17 Aralık 1912 tarihinde İstanbul'a geldi. Hindistan'ın Bombay kentindeki "İslam Gençleri Cemiyeti" ve "Ziyâ-yı İslam Encümeni" tarafından toplanan yardımlarla oluşturulan heyet, "Bombay Fukara-yı İslamiyesi Heyet-i Sıhhîyesi" adını taşımaktaydı. İkinci Hint sağlık heyetinin Türkiye'ye gelerek Osmanlılara yardımda bulunması Osmanlı basınında övgüyle karşılandı⁷². Hilâl-i Ahmer Darülfünûn Hastahanesi'nde misafir edilen heyet, bir ay kadar burada görev yapmış ve 135 hastayı tedavi etmiştir. 23 Ocak 1913 tarihinde Çatalca civarındaki Ömerli'de yüz yataklık bir seyyar hastahane kuran heyette şu isimler yer alıyordu: Müdür Dr. Feyzi Bey, Dr. Mehmet Hüseyin, Dr. Nimkar, Dr. Mülken, Dr. Nizar Ahmet, Dr. Selim, Eczacı Ruşen, Katib Seyyit Abdülvacit, Baş Hastabakıcısı Seyyit Mehmet Şerif, İdare Memuru Seraceddin, Sandık Emni Abdüllatif. Ayrıca Ömerli'deki hastahaneyi birçok kişinin ziyaret ettiği ve burada açılan özel deftere görüşlerini kaydettikleri bilinmektedir⁷³. Örneğin Osmanlı Ordusu Başkumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa, Hint Hilâl-i Ahmer hastahanesini gezdikten sonra Osmanlı askerlerinin tedavisi sırasında gösterdikleri yakınlıktan dolayı çalışanlara ziyaretçi defterinde şöyle teşekkür etmekteydi: "Hastahanenin etibba, memurîn ve müstahdemîne teşekkürât-ı samîmeyi bütün Hindistan'daki ihvân-ı dinime minnet ve selâmımı takdim ve ithaf eylerim". Hastahaneyi gezen bir diğer önemli isim olan Enver Bey ise ziyaretçi defterine şunları yazmıştır: "İnşallah bu harb dolayısıyla birbirini tanıyan kardaşlar bundan böyle de birbirini unutamazlar"⁷⁴.

Hindistan'ın çeşitli bölgelerinden katılımı ile oluşturulan üçüncü Hint heyeti, 15 Aralık 1912 tarihinde Bombay'dan İstanbul'a hareket etti. Beş doktor ve on dokuz hasta bakıcının yer aldığı heyette, Dr. Muhammet Ensari'nin yanı sıra Dr. M. Naim Ensari, Dr. Feyzi, Dr. Bari ve Dr. Mahmudullah bulunmaktaydı. Ayrıca heyetin diğer üyeleri arasında Abdurrahman Sıddiği, Abdurrahman Peşaveri ve Khaliqazzaman gibi önemli isimler bulunuyordu. Savaş sonrasında Türkiye'de kalarak I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti adına savaşan ve daha sonra Türk vatandaşı olan Peşaveri, 1923'te Türkiye'nin Afganistan'daki büyükelçisi olmuştur. Heyetin bir diğer üyesi olan Mirza Abdulkayyum da Balkan savaşları sonrasında Türkiye'de kalmış ve I. Dünya Savaşı'nda Osmanlılar adına savaşırken hayatını kaybetmiştir⁷⁵.

Hindistan'daki tüm Hilâl-i Ahmer heyetlerinin desteğiyle oluşturulan Hint Hilâl-i Ahmer heyeti, 9 Ocak 1913 tarihinde İstanbul'a ulaştı⁷⁶. Hint Kızılay heyetini İstanbul'da Besim Ömer Paşa ile Türk Kızılay'ının görevlileri karşıladı ve heyet Kadırga'daki hastahane de bir süre ağırlandı. Daha sonra Osmanlı Ordusu Başkumandan Vekili Ahmet

Journal of the International Society for the History of Islamic Medicine, Vol.2, No.8, October 2003, p.14.

⁷² "Hindistan Hilâl-i Ahmer Heyeti", **Tasvir-i Efkâr**, 19 Kanun-ı evvel 1912, s.4.

⁷³ **Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnâmesi 1329-1331**, s.186-187; Zuhâl Ozyaydın, **agm**, p.15.

⁷⁴ "Birinci Hindistan Hilâl-i Ahmer Heyeti", **Tanin**, 18 Mart 1913, s.1. Tanin gazetesi sonraki günlerde yayınlanan sayılarında da hastahanedeki ziyaretçi defterine düşüncelerini yazan Osmanlı askerlerinin ifadelerine yer vermiştir.

⁷⁵ Azmi Özcan, **age**, s.218-219.

⁷⁶ **Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnâmesi 1329-1331**, s.187; Zuhâl Ozyaydın, **agm**, p.15.

İzzet Paşa ile Enver Bey tarafından kabul edilen heyetin üyeleri, İstanbul'un çeşitli yerlerini gezip görme olanağını elde ettiler. Heyet bir yandan da savaş sırasında görevlendirilecekleri cephelere gitmeden önce gerekli olan hazırlıkları tamamlamaya çalıştı. Hint Kızılay heyetinin üyeleri Türkiye'de kaldıkları süre boyunca ülkedeki durumla ilgili gerek Hindistan'daki yakınlarına gerekse basına düzenli olarak mektuplar gönderdiler ve heyetin çalışmaları hakkında Hindistan'daki Müslüman kamuoyunu bilgilendirmeye çalıştılar⁷⁷.

Hint Kızılay heyetinin lideri olan Dr. Ensari Bey, Çatalca cephesinin yakınında kurulacak hastahanelerin yerinin belirlenmesi için 14 Ocak 1913 tarihinde yanındaki Türk mihmandarları olduğu halde Ömerli'ye gitti. Heyette ordu doktorlarının yanı sıra İttihat ve Terakki yönetiminin önde gelen isimlerinden olan Talat Bey de bulunuyordu. Enver Paşa ise Kadırga hastahanesine gelerek heyet üyeleriyle görüştü. O sırada tedavi olan askerlerle de görüşen Enver Paşa, onlara telaşlanmayı bırakmalarını söyleyerek kendileriyle ilgilenen kardeşlerinin çok uzaklardan geldiğini vurguladı ve askerlerden bir an önce iyileşmelerini istedi. Enver Paşa'nın ziyaretinden birkaç gün sonra ise Kadırga hastahanesindeki Hint Kızılay ekibi, Çatalca cephesine yakın olan Ömerli'deki hastahaneye taşındı. Ancak muharebenin yeniden başlaması üzerine heyetin bir bölümü Gelibolu'ya gelerek hastahanelerini burada kurdular⁷⁸.

Balkan savaşları sırasında Osmanlılara çeşitli konularda yardımlarda bulunan Hint Müslümanları, çarpışmaların yol açtığı yıkımdan kaçarak Osmanlı ülkesine sığınan göçmenlerle ilgili konularda da çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda Balkanlardaki çarpışmadan kaçan Müslüman muhacirlerin iskânının sağlanmasına çalışıldı. Bu konuda Osmanlı Hükümeti'ne yardım etmek isteyen Hint Müslümanları, "Rumeli Muhacirlerine Yardım Cemiyeti" adıyla bir cemiyet kurdular. Hint Müslümanları, Osmanlı Hükümeti'nin uygun bir arazi sağlaması durumunda muhacirlerin iskânı için giderleri tamamen kendileri tarafından karşılanacak yerleşim yerleri oluşturulmasını istiyorlardı. Bu öneriyi gündeme getiren Muhammet Ali ve Zafer Ali Han, ilk etapta iki yüz ailelik bir örnek bölge kurulmasını tasarlamışlardı⁷⁹. Projenin hayata geçirileceği uygun bir yer saptamak amacıyla Zafer Ali Han ile Dr. Ensari Bey, yanlarına Mısırlı Fuat Beyi de alarak Anadolu'da seyahat etmeye başladılar. İlk olarak Ankara'yı gezen heyet üyeleri düşündüklerine uygun bir yer bulamadıkları için Konya'ya hareket ettiler⁸⁰. Konya ovasında da incelemelerde bulunan heyetin daha sonra Adana'ya geçtiği bilinmektedir⁸¹.

Balkan savaşları sırasında Osmanlılara tıbbi konularda yardım etmek üzere Türkiye'ye gelen Hint sağlık ekipleri, savaşın sona ermesi ile birlikte görevini tamamlayarak Hindistan'a geri dönmüştür. Türkiye'den ayrılmadan önce Kadırga Hastahanesi'nde heyet adına bir ziyafet verilmiş ve Hint heyeti, Türk Kızılay'ının görevlileri ve Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in ka-

⁷⁷ Syed Tanvir Wasti, **agm**, p.396.

⁷⁸ **Agm**, p.396-397.

⁷⁹ Azmi Özcan, **age**, s.222-223.

⁸⁰ "Hint Müslümanlarının Şefkati", **Tanin**, 9 Haziran 1913, s.4.

⁸¹ "Hintli Seyyahîn", **Tanin**, 13 Haziran 1913, s.4.

tıldığı bir törenle ülkelerine yolcu edilmiştir⁸². Hint Müslümanlarının gerek politik ve maddi konularda gerekse sağlık alanında Osmanlılara yönelik gerçekleştirmeye çalıştığı yardımlar, Osmanlı basını ve devlet yöneticileri tarafından takdirle karşılanmıştır.

Trablusgarp ve Balkan savaşlarının meydana getirdiği uluslararası ortamda dinsel kimliğin, bölgesel ve ulusal farklılıkları aşarak Hint Müslümanları ile Osmanlılar arasındaki yardımlaşma ve yakınlaşma duygularını canlandırması, her iki toplum açısından da önemli bir süreci başlatmıştı. Gerek Türkiye’den ayrılan Hint Müslümanlarının yaptıkları açıklamalarda gerekse Osmanlı basınında yer alan değerlendirmelerde, bu yakınlaşma sürecinin önemi üzerinde durulmaktaydı. Örneğin Hint Kızılay heyetinin lideri Dr. Ensari “Kızılay faaliyetlerinin en önemli neticesi Türk milleti ile Hindistanlılar arasında oluşan birlik bağlarıdır” demektedir⁸³. Benzer değerlendirmeler Osmanlı basınında da yer alıyordu. Hint Müslümanlarından başka Mısır Müslümanlarının da bir Kızılay heyeti oluşturarak Balkan devletleriyle savaşmakta olan Osmanlı Devleti’ne yardım etmeye çalışmaları, Türkçe yayın yapan gazetelerin İslam dayanışmasının gerekliliği ve önemi üzerinde durmalarına neden olmuştu. Örneğin İttihat ve Terakki Cemiyeti yanlısı olan Tanin gazetesi, ilk sayfasında yer alan kapsamlı bir yazıyla ele aldığı konu hakkında şu yorumu yapmaktaydı: “Şu muharebe esnasında âlem-i İslamın makam-ı hilafete ve Türklere karşı göstermiş olduğu muhabbet hakikaten pek derin minnetlerle karşılanacak bir mertebeye vasil olmuştur. Bilhassa Hindistan ve Mısır’dan gelen mu’avenetler pek çok ve pek kıymettardır. Zafer ve galebe haberleri İstanbul’da ne tesir husûle getirmişse, muhtelif İslam matbuatını okuyarak anlıyoruz ki, Hindistan’da, Mısır’da, Rusya’da, Afganistan’da da o tesirleri husûle getirmiştir. Bu muharebe âlem-i İslam arasında pek kavî rabıtalara tesis etti, binaenaleyh bir taraftan bizim için pek felaketli olan bu harb diğer taraftan, bilhassa bu cihetten, pek faydeli olmuştur”⁸⁴.

Sonuç

Balkan savaşları, 19. yüzyıldan itibaren gittikçe hızlanan doğu toplumlarının Avrupa egemenliğine giriş sürecinin 20. yüzyılın ilk çeyreğinde de devam ettiğini ortaya koyuyordu. Kapitalist dünya sisteminin dışında kalmış ülke ve toplumları bu sisteme dâhil etmek amacıyla 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı ülkelerinin hız verdikleri emperyalist genişleme politikası, aralarında çok sayıda Müslüman ülkenin de yer aldığı birçok doğu toplumunun siyasal bağımsızlıklarını yitirmeleriyle sonuçlandı. Siyasal bağımsızlığını korumayı başarabilmiş olan ve İslam halifeliğini elinde bulunduran Osmanlı Devleti, 20. yüzyılın başında Müslüman dünya açısından bakıldığında Batı egemenliğine ve yayılcılığına karşı koyabilecek yegâne güç olarak görülmekteydi. Ancak Osmanlı Devleti’nin de önce Trablusgarp savaşında İtalyan, daha sonra ise Balkan savaşlarında dört Balkan devletinin saldırısına uğraması, Batı yayılcılığına karşı bir tepki olarak 19. yüzyılda ortaya çıkan Pan-İslamist hareketin Hindistan gibi uzun yıllardır İngiliz sömürüsü altında bulunan Müslüman toplumların yaşadığı coğrafyalarda canlanmasını sağladı.

⁸² “Umum Hindistan Heyeti’nin Avdeti”, **Tanin**, 21 Haziran 1913, s.4.

⁸³ Azmi Özcan, **age**, s.222.

⁸⁴ “Mısır Hilâl-i Ahmer Heyeti”, **Tanin**, 25 Nisan 1913, s.1-2.

Ulusal ve sınıfsal bilinç düzeyinin henüz yükselmediği Osmanlı ve Hint toplumundaki Müslümanları birleştiren en önemli nokta, dinsel kimlikleri olduğu için Hint Müslümanları, Hıristiyan Batı ülkelerinin ortak saldırısı altında olduğuna inandıkları Osmanlı Devleti'ne Trablusgarp ve Balkan savaşlarında çeşitli yollarla yardım etmeye çalıştılar. Politik ve maddî alandaki yardımlara daha sonra tıbbî hizmetler de eklendi. Hindistan'daki Müslümanlarla Osmanlılar arasında Trablusgarp ve Balkan savaşlarıyla gelişen ilişkiler, sonraki yıllarda da devam etti. Hint Müslümanları sonraki süreçte de, her ne kadar aralarında bazı görüş ayrılıkları ortaya çıksa da, Osmanlı Devleti'nin durumuyla yakından ilgilenmeye devam ettiler ve Osmanlıların karşı karşıya kaldığı uluslar arası sorunlarda onlara destek olmaya çalıştılar. Özellikle dünya sisteminin hegomonik gücü olan İngiliz yönetimi üzerinde Osmanlılar lehinde olmak koşuluyla baskı oluşturmaya devam ettiler⁸⁵.

Emperyal politikalara sahip olan İngiltere'nin ise Hint Müslümanları arasında Trablusgarp ve Balkan savaşlarıyla yükselen Pan-İslamist harekete kayıtsız kalamadığı bir gerçektir. Ayrıca Balkan savaşları sırasında Hint Müslümanlarının yanı sıra Güney Afrika, Mısır ve Asya Müslümanlarının da çeşitli yollarla Osmanlı Devleti'ne yardım etmeye çalışmaları, Batı dünyasının ortak saldırısı altında olan Müslüman toplumların dinsel kimliklerine sarılarak emperyalizme karşı koymaya çalıştıklarını kanıtlamaktaydı. "Üzerinde güneş batmayan" bir imparatorluğa sahip olan İngilizleri, bu durumun son derece tedirgin ettiği söylenebilir. Sömürge yönetimi altındaki Müslüman toplumların dinsel bir aidiyet duygusuyla İngiliz yönetimine karşı ayaklanmaları, dünya genelindeki İngiliz üstünlüğünü sarsabilirdi. Bu nedenle İngiliz basını, özellikle Hindistan'daki İngiliz yönetimine büyük bir tehdit oluşturacak bu gelişme hakkında kamuoyunu bilgilendirmeye sonraki günlerde de devam etti⁸⁶.

Trablusgarp ve Balkan savaşlarının Osmanlı ülkesinde iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki yönetimine etkilerine bakıldığında ise İttihatçı hükümetin savaş sonrasında Türkçü ve İslamcı bir çizgiye kaymasındaki rolü üzerinde durulmalıdır. Çünkü II. Meşrutiyet döneminin başından itibaren toplumsal yaşamda ve devlet yönetiminde "laikleşmeye" hız veren İttihatçılar, Balkan savaşlarıyla "Osmanlıcılık" politikasının başarısızlığa uğradığını düşünerek İslamcı ve Türkçü bir söylem geliştirmeye başladılar. Trablusgarp ve Balkan savaşları sırasında dünyadaki çeşitli Müslüman toplumların Osmanlı Devleti'ne yapmaya çalıştığı yardımlar, halifelik makamının ve İslam kimliğinin hâlâ uluslararası alanda nüfuzunu koruduğunu ortaya koymaktaydı. Bu durumun farkında olan İttihatçılar, Müslüman ülkelerdeki propaganda faaliyetlerine hız verdiler ve I. Dünya Savaşı'nda dinsel aidiyet duygusunun bu özelliğinden yararlanmaya çalıştılar.

⁸⁵ Örneğin London All-India Muslim League'in başkan yardımcısı C. A. Latif'in 1914 yılında Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yeni bir savaşın çıkmasına yol açabilecek biçimde gerginliğe neden olan Ege Adaları sorunundaki görüşü için bkz. "Indian Moslems and Turkey", **The Saturday Review**, 21 March 1914, p.371. Hint Müslümanlarının bir diğer öne gelen ismi olan Ağa Han'ın yaşanan gelişmeler karşısında Hint toplumunun tutumunu konu aldığı makalesi için ise bkz. Aga Khan, "The Indian Moslem Outlook", **The Edinburgh Review**, January 1914, Vol. 219, no 447, p.1-12.

⁸⁶ "Mahomedan Agitation in India, Effect of the Balkan War", **The Times**, 7 October 1913, p.5.

KAYNAKÇA

1- Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Tercüme Odası, BOA – HR. TO.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-ı Âli Evrak Odası, BOA – BEO.

2- Resmi Yayınlar

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi 1329-1331, Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul.

3- Süreli Yayınlar

Tanin
Tasvir-i Efkâr
The Edinburgh Review
The Saturday Review
The Times

4- Kitap, Makale ve Tezler

- BAYUR Yusuf Hikmet, **Hindistan Tarihi**, III, TTK Yay., Ankara 1950.
- ÇETİNKAYA Y. Doğan, **Muslim Merchants and Working-Class in Action: Nationalism, Social Mobilization and Boycott Movement in the Ottoman Empire 1908-1914**, Leiden 2010, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- GEORGEON François, **Sultan Abdülhamid**, İletişim Yay., İstanbul 2012.
- OZAYDIN Zuhul, “The Indian Muslims Red Crescent Society’s Aid to the Ottoman State During the Balkan War in 1912”, **Journal of the International Society for the History of Islamic Medicine**, Vol.2, No.8, October 2003, p.12-18.
- ÖZCAN Azmi, **Pan-İslamizm Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)**, İslam Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 1992.
- RAUF Abdul, “Pan-Islamism and the North West Frontier Province of British India (1897-1918)”, **Perceptions**, XII/4, Winter 2007, p.21-42.
- SOYLUER Serdal, “Balkan Savaşları Sırasında Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti’ne Yardım Kampanyalarının Osmanlı Basınına Yansımaları”, **Şarkiyat Mecmuası**, S.13, 2008, s.91-118.
- TÜRKÖNE Mümtaz’er, **Siyasî İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu**, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- WASTİ Syed Tanvir, “The Indian Red Crescent Mission to the Balkan Wars”, **Middle Eastern Studies**, Vol. 45, No 3, May 2009, p.393-406.
- YILDIRIM M. Zahit, “Moris Müslümanlarından Trablusgarb ve Balkan Savaşları Mağdurlarına Yapılan Yardımlar”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XI/2, 2009, s.49-72.